

OSMANLI DEVLETİ'NDEN CUMHURİYET'E BASIN KANUNLARININ GELİŞİMİ

Gamze Işık Akbudak*

Öz

Basın, geçmişten günümüze toplumların bilinçlendirilmesinde ve kamuoyu oluşturulmasında önemli bir yere sahip olmuştur. İnsanlık tarihinin gelişimine paralel olarak basın, yayın faaliyetleri de gelişmiştir. Osmanlı Devleti'nde basına yönelik hareketlilik 19. yüzyılda başlamıştır. Batılılaşmanın bir gereği olarak bu dönemde resmî ve özel gazeteler kurulmuştur. Devlet kademesinde gerçekleştirilmek istenen yenilikler, basın aracılığıyla halka aktarılmıştır. Basına duyulan ihtiyaç Millî Mücadele'de ve Cumhuriyet Dönemi'nde artmıştır. Yurdun olağanüstü süreçlerden geçtiği bu dönemlerde basın önemli bir misyon üstlenerek, savaş meydanlarında yaşanan gelişmelerin vatandaşlara ulaşmasını sağlamıştır. Bu şekilde halkın bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde basın, en radikal düzenlemelerin yapıldığı alanlardan biri olmuştur. Planlanan çalışmalarla gazeteciliğe bir meslek statüsü kazandırılmış; bununla birlikte Türk basınının, uygar devletler arasında yer alması sağlanmıştır. Bu çalışmada basın kanunlarının gelişimi, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e kronolojik bir şekilde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: basın, matbuat, Osmanlı Devleti, Millî Mücadele, cumhuriyet, kanun

The Development Of Press Laws From The Ottoman Empire To The Republic

Abstract

The press has had an important place in the awareness and publicity of societies from past to present. In parallel with the development of human history, press release activities have also developed. The movement towards the press in the Ottoman Empire began in the 19th century. As a requirement of Westernization, official and private newspapers were established during this period. The innovations that are desired to be realized at the state level have been transferred to the public through the press. The need for the press has increased in the National Struggle and the Republican Era. During these periods when the country was going through extraordinary processes, the press undertook an important mission and ensured that the developments in the battlefields reached the citizens. In this way, it is aimed to raise public awareness. In the Republican

---

* İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi, gamzeisikakbudak@outlook.com. ORCID: 0000-0002-2262-3810.

period, the press has been one of the areas where the most radical regulations were made. With the planned studies, journalism has been granted a professional status; at the same time, the Turkish press has been ensured to be located among the civilized states. In this study, the development of press laws was discussed chronologically from the Ottoman Empire to the Republic.

Keywords: press, printing press, Ottoman Empire, National Struggle, republic, law

Giriş

Basın özgürlüğünü; haber, fikir ve düşünceleri serbestçe açıklayabilmek şeklinde tanımlamak mümkündür. Kuşkusuz toplumların sahip olduğu bu hak mutlak ve sınırsız değildir. Belirli yasalar, kanuni düzenlemeler ve belgelerle basın özgürlüğü devlet tarafından güvence altına alınmıştır. Basın her dönem için ulusların gelişiminde etkili olmuştur. Alınan kararlar, bu kararların sürdürülebilir olması ve vatandaşların da bu sürece dâhil edilmesinde basın başat bir konuma sahiptir. Geçmişten günümüze Türk basın tarihi incelendiğinde, bu alana yönelik çalışmaların oldukça geç bir dönemde başladığını söylemek mümkündür.

Osmanlı Devleti 15. yüzyılda matbaa ile tanışsa da gazete, dergi ya da kitap basma faaliyetlerine mesafeye yaklaşmıştır. Kadim bir kültürün izlerini taşıyan ve bunu korumak isteyen devlet yöneticileri 19. yüzyıla kadar böyle bir ihtiyaç da hissetmemiştir. Nitekim devlet otoritesinin güç kaybettiği, sosyal ve ekonomik yapıda bozulmaların olduğu bu yüzyılda devlet birtakım reformlara ihtiyaç duymuştur. İmparatorluk içerisinde Türkçe gazeteler basma fikri de bu reformlarla birlikte gündeme gelmiştir. Türk tarihinde basının kanunlarla güvence altına alınması yine bu yüzyılda gerçekleşmiştir. Devlet, yayınların nasıl hazırlanacağını, içeriklerini ve sürekliliğini bu yasalarla denetime tabi tutmuştur.

Osmanlı Devleti, Cumhuriyet'e çeşitli basın kanunlarını miras bırakmıştır. Ancak bu kanunlar zamanla uygulanabilir olma özelliğini kaybetmiştir. Bu doğrultuda Cumhuriyet Dönemi'nde basının misyonu genişletilmiştir.¹ 20. yüzyılda basın kurtuluş mücadelesini halka anlatmak ve kamuoyu oluşturmak için kullanılan en etkin araç olmuştur. Yaptığı her faaliyeti meşru ve yasal bir zemine oturtmak isteyen Mustafa Kemal Atatürk, basın kanunları konusunda gerekli adımların atılmasına liderlik etmiştir. Yeni Türk Devleti kurulduktan sonra rejimi ve inkılapları korumak için basın kanunlarında birtakım düzenlemeler yapmıştır. Otoriter bir yapıyı temsil eden

---

¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev: Yasemin Saner, (İstanbul : İletişim Yayınları, 2020), 88-89.

bu düzenlemeler Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde uzun süreler tartışılmış, iktidar partisi baskıcı olmakla suçlanmıştır.

Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devleti'nden, Cumhuriyet Dönemi'ne uzanan süreçte basın yasalarının gelişimini genel hatlarıyla anlatmaktır. Bu bağlamda öncelikle konuyla ilgili genel literatür taraması yapılmıştır. Makalenin yazımında arşiv belgeleri, ulusal basın kaynakları, meclis tutanakları ve ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır.

Çalışma beş ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Osmanlı Devleti'ndeki basın yayın faaliyetleri değerlendirilmiştir. İkinci bölümde Meşrutiyet Dönemi'nde basına yönelik düzenlemeler ele alınmıştır. Bu dönem Türk basın tarihinde önemli bir süreci ifade ettiği için ayrıca detaylandırılmıştır. Üçüncü bölümde Millî Mücadele sürecindeki basın yayın çalışmalarına yer verilmiştir. 1919-1922 yıllarını kapsayan bu süreçte basının en temel görevi cephede ve cephe gerisinde yaşanan gelişmeleri halka anlatmak olmuştur. Makalenin dördüncü bölümü, Cumhuriyet Dönemi'nde basının işlevi ve kapsamına yönelik gelişmelere yer vermiştir. Beşinci bölümde ise 1931 tarihli Matbuat Kanunu detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Bu kanun, müzakere edildiği dönemde parlamentoda ciddi tartışmaların yaşanmasına neden olmuştur ve milletvekilleri arasında ikilikler yaratmıştır. Bir grup milletvekili tarafından oldukça özgürlükçü olarak nitelenen Matbuat Kanunu, diğer bir grup tarafından totaliter olarak yorumlanmıştır. Bu bağlamda çalışmamızın dördüncü bölümünde; Türk basın tarihinin en uzun süreli kanunu olan Matbuat Kanunu'nu, iktidar muhalefet ilişkisi bağlamında ele alınmıştır.

I.Osmanlı Devleti'nde Basın Faaliyetlerinin Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde basına yönelik ilk düzenlemeler 19. yüzyılda gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde idari reformlar yapmak isteyen Osmanlı Devleti, Batılılaşma süreçlerini halka, kitle iletişim araçlarıyla anlatmayı hedeflemiştir. Gazeteler, bu zaman zarfında Osmanlı Devleti'nin en çok ihtiyaç duyduğu kitle iletişim araçlarından biri olmuştur. ²

Osmanlı Devleti'nin basına yaklaşımı Avrupa Devletleri'nden biraz farklı olmuştur. Zira Avrupa, matbaa kurulduğu andan itibaren halkın entelektüel seviyesini yükseltmek ve ortak bir kültür yaratmak amacıyla basın yayın faaliyetlerinden yararlanmıştı. Osmanlı Devleti'nde basının gelişimi ise birtakım zorunluluklar sonucu ortaya çıkmıştır.³ Devleti kurtarmak için yapılan reformlarda halkın desteğine ihtiyaç duyan ve onları bir paydaş olarak kabul eden yöneticiler basının

---

² Salih Erol, "Türk Basın Tarihinde İbrahim Şinasi Efendi ve Tasvir-i Efkâr Gazetesi", *Tarih ve Gelecek Dergisi* 2, (2019): 276.

³ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 29. Baskı, (İstanbul : Timaş Yayınları, 2009), 223.

önemini fark etmişlerdir. Dolayısıyla Batılılaşmanın bir göstergesi olan gazeteler, devlet kanalıyla bu şekilde geliştirilmiştir.

Reformist bir padişah olarak bilinen II. Mahmut, Osmanlı geleneksel uygulamalarının, içinde buldukları çağa uygun olmadığını düşünüyordu. II. Mahmut'a göre; merkezî hükümet ile halk arasında bir kopukluk yaşanıyor ve bu durum, yapılmak istenen çalışmaların halkta bir karşılık bulamamasına neden oluyordu. Nihayetinde bu mevcut sorunu ortadan kaldırmak ve ortak bir bilinç oluşturmak gerekiyordu. Basın yayın faaliyetlerini geliştirmek, gazete ve dergiler çıkarmak bu doğrultuda alınabilecek en hızlı ve etkili yöntem olacaktı. Bu şekilde hazırlanan Takvim-i Vekayi, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde çıkarılmaya başlanan ilk resmî gazete olmuştur. 1 Kasım 1831 tarihinden itibaren çıkarılan gazete Türkçe olarak basılmıştır.⁴ Takvim-i Vekayi imparatorluğun modernleşme çalışmalarını temsil etmesi, yapılan her yeniliğin toplumla paylaşılması açısından önemlidir.

Osmanlı Devleti'nde gazetecilik faaliyetlerinin hareketlendiği dönemlerden biri de Tanzimat Dönemi'dir. Bu dönemde ilan edilen Tanzimat Fermanı 1839'da Avrupa yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik koşulların bir yansıması olarak kabul edilmiştir.⁵ Hümanist bir bakış açısıyla hazırlanan ferman, kişi ve kurumların eşitlik söylemine istinaden tasarlanmıştır. Her anlamda özgürlük söylemlerinin gündeme geldiği bu dönemde basın da bazı kazanımlar elde etmiştir.

Matbuat faaliyetlerinin önemini kavrayan Osmanlı Devleti'nde basına dair gelişmeler sonraki yıllarda da devam etmiştir. Devlet, 31 Temmuz 1840 tarihinde yarı resmî ilk Türkçe gazeteyi çıkarmıştır. Ceride-i Havadis ismini taşıyan bu gazetenin sayılarında Avrupa'da yaşanan gelişmelere sıklıkla yer verilmiştir.⁶ Böylelikle; toplumun yabancı ülkelerde yaşanan gelişmelerden haberdar olması sağlanmış; Osmanlı'da da yapılması planlanan bu yenilikler için halkta bir istek uyandırmak istenmiştir.

Ceride-i Havadis Gazetesi çıkarıldıktan sonra bir Türk aydını olan Şinasi, yine kendisi gibi bir aydın olan Agâh Efendi ile birlikte Tercüman-ı Ahval gazetesini çıkarmıştır.⁷ Gazetenin ilk sayısı 1860 yılında yayımlanmıştır. İlk özel gazete olma özelliği taşıyan Tercüman-ı Ahval 1866 yılına kadar yayımlanmaya devam etmiştir. Bu gazete genellikle Osmanlı Devleti'nin Avrupa'dan geri kalma nedenlerine ve reform hareketlerinin gerekliliğine dair yazılar yayımlayarak yurdu bilinçlendirmek istemiştir. Osmanlı aydınları, basın aracılığıyla toplumunun ilerlemesine katkı sağlayacaklarına

---

⁴ Süheyla Yüksel, "Osmanlı Basınının İlk Döneminde Gazete Mukaddimleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları* 48, (2020) : 56.

⁵ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, (Ankara : İmge Kitabevi, 1995), 22.

⁶ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 223.

⁷ Nedim Şahhüseyinoğlu, *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, (Ankara : Paragraf Yayınları, 2005), 15-17.

inanıyorlardı. Bu nedenle yine Şinasi Bey'in öncülüğünde 1862 yılında Tasvir-i Efkar gazetesi yayın hayatına başlamıştır.⁸

İmparatorlukta gazetecilik faaliyetleri günden güne yaygınlaşmıştır. Osmanlı aydınlarının gazete açma talepleri ve devletin bu alana dair girişimleri bir karşılık bulmuştu. Devlet, zamanla bu faaliyetleri denetleyecek bir yapıya ihtiyaç duymaya başlamıştır. Bu doğrultuda 25 Kasım 1864'te Fransız Basın Kanunu'ndan tercüme edilen Matbuat Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir. Türk Basın Tarihi'ndeki ilk basın yasası olan ve 35 maddeden oluşan Matbuat Nizamnamesi'nin temel amacı, devamlı olarak sayıları artan süreli yayınları denetim altına almaktır.⁹

Nizamnameye göre siyasete ve mevcut yönetime dair yayın yapmak isteyenler önceden izin almak zorundaydı. Gazete sahibi ve müdürü, gazeteleri yayımlamadan önce imzalamalı, ardından da Matbuat Müdürlüğü'ne göndermeliydi. Üstelik bu işlem her sayı için ayrı ayrı gerçekleştirilecekti. Devlet asayişini bozan yayınların yapılması yasaktı ve bu yasağa rağmen yayın yapanlar suçlu kabul edilerek cezalandırılacaktı.¹⁰ Osmanlı Devleti'nde, basın özgürlüğüne dair ilk kısıtlamaların Matbuat Nizamnamesi ile getirildiğini söylemek mümkündür. Sonuç olarak; bu yayınlar bir etki alanı oluşturuyordu ve otoriteye karşı yayınların yapılması devletin meşruiyetine zarar verebilirdi. İmparatorluk için en makul tedbirlerden biri, bu süreci bir nizamname ile kontrol altına almaktı.

Basın yasasına dair gelişmeler sonraki yıllarda da devam etmiştir. Osmanlı Devleti, 27 Mart 1867 tarihinde, basını yoklamak için bir kararname daha yayımlamıştır. İmparatorlukta çıkarılan bazı gazetelerin halk arasında çatışma yarattığı, bu durumun ülke güvenliğine ve düzenine zarar verdiği, hükûmetin bu nedenle önleyici tedbirler almak zorunda kaldığı kararnamenin gerekçeleri olarak kabul edilmiştir. Hükûmet, ilgili kararnameyle gazeteleri kapatma yetkisine sahip olmuştur. “*Âli Kararname*” olarak kabul edilen bu düzenleme, 1864 tarihli Matbuat Nizamnamesi'ne göre daha sert hükümler içermektedir. Başlangıçta geçici olarak çıkarıldığı ifade edilen kararname, çeşitli düzenlemelerle 1909 yılına kadar kullanılmıştır.¹¹

II.Meşrutiyet Dönemi'nde Basın Yayın Faaliyetlerinin Gelişimi

---

⁸ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev: Boğaç Babür Turna, 4. Baskı, (Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2010), 203.

⁹ Server İskit, *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, (İstanbul: Ülkü Matbaası, 1939), 691-695; Ayhan Ceylan, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen (1839-1876)”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi 1*, (2006) : 147.

¹⁰ Kani İrtem, *Abdülhamit Devrinde Hafiyelik ve Sansür*, (İstanbul: Temel Yayınları, 1999), 231.

¹¹ Necla Odyakmaz, “Osmanlı'da Anayasal Düzenlemeler ve Basına Etkileri”, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi 16*, (2012) : 221.

Meşrutiyet, 19. yüzyılda Türk siyasi literatürüne giren bir kavramdır.¹² Padişahın yetkilerinin anayasa ve meclis tarafından kısıtlanması anlamına gelen bu uygulama, Osmanlı Devleti'ndeki ilk parlamenter deneyim olmuştur. İkili meclis yönetimini ifade eden bu sistem sınırsız değildi. Genç Osmanlılar olarak nitelendirdiğimiz Osmanlı aydınlarının girişiminin bir sonucu olarak ortaya çıkan bu yapı imparatorluk için bir kırılma noktasıdır. Zira padişah, yüzyıllardır tek başına kullandığı yetkilerini bir Meclis ile paylaşmak zorunda kalmıştır.

Meşrutiyet ile birlikte Osmanlı Devleti'nde ilk defa bir anayasa yapılması fikri de gündeme gelmiştir.¹³ Kanun-i Esasi olarak tarihe geçen ve imparatorluğun ilk anayasası olan bu düzenlemeyle kanun üstünlüğü prensibi kabul edilmiştir. Daha önceleri fermanlar ve kanunnameler ile yönetilen süreç, yerini hukuki düzenlemelere bırakmıştır. Meşrutiyet; mutlak monarşi anlayışından demokrasi sistemine geçişte önemli bir yol haritası olmuştur.

I. Meşrutiyet Dönemi, basının en özgür olduğu dönemdir. 30 Mayıs 1876'da başlayan ve 13 Şubat 1878 tarihine kadar devam eden bu süreçte Osmanlı Devleti'nde birçok gazete çıkarılmıştır. Meşrutiyetle birlikte ilan edilen Kanun-i Esasi, basın özgürlüğünü yasalarla güvence altına almıştır. Ancak bu durum, sınırlı bir özgürlük olarak değerlendirilmelidir. Zira Matbuat Nizamnamesi ve Âli Kararname bu dönemde hâlâ yürürlükteydi.¹⁴ I. Meşrutiyet Dönemi'nin sona ermesiyle birlikte basın üzerindeki baskı ve sansür ciddi bir şekilde artmıştır.

30 yıllık baskı döneminden sonra ilan edilen II. Meşrutiyet, basın özgürlüğünü yeniden gündeme getirmiştir. Osmanlı Devleti basın hürriyetine 24 Temmuz 1908-13 Nisan 1909 tarihlerinde yeniden kavuşmuştur. Bununla birlikte mevcut gazete sayılarında da artış olmuştur. Parlamenter sisteme geçiş denemelerinin yapıldığı bu dönemde birçok siyasi parti kurulmuştu ve her siyasi parti bir yayın organına sahipti. Bu partilerin propaganda süreçleri ve parti programları, mevcut gazeteler üzerinden yürütülmüştür. II. Meşrutiyetle gelen özgürlük ortamı yayın hayatını zenginleştirmiştir. Ancak bu süreç çok da uzun sürmeyecektir ve 31 Mart Vakası olarak bilinen meşrutiyet karşıtı ayaklanmayla birlikte sansür uygulaması yeniden gündeme gelecektir.¹⁵

İttihat ve Terakki Partisi, 31 Mart Ayaklanması'nı bastırdıktan sonra Matbuat Kanunu'nda yapılan değişikliklerle basına yeni yasaklar getirmiştir.¹⁶ Bu dönemde gazeteler, sansür gerekçesiyle kapatılsa da farklı isimlerle yeniden açılabilirdi. Fakat bu durum uzun vadede daha büyük karışıklıklara sebep oluyordu. Bundan dolayı 19 Temmuz 1909'da bir Matbuat Kanunu

---

¹² Mustafa Balcıoğlu, "Yirminci Yüzyıl Başlarında Dünya", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt 1, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2009), 10.

¹³ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 15. Baskı, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 333.

¹⁴ Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1973), 52.

¹⁵ Nürşen Mazıcı, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", *Atatürk Yolu 18*, Cilt 5, (1996) : 136.

¹⁶ Nuri Kayış, Serhat Hürkan, *Sansürsüz Sansür Tarihi (1795-2011)*, (Ankara: Sinemis Yayınları, 2012), 9-14.

hazırlanmıştır. 1881 tarihli Fransız Basın Kanunu'nun revize edilmesiyle ortaya çıkan yeni kanun 37 maddeden oluşuyordu. Buna göre gazete çıkarmak için bir bildiri verilmeliydi, huzur ve güvenliği bozan yazılar yayımlanmamalıydı, her gazete günde bir kere çıkarılmalıydı. Bu gazetelerin nüshalarının bir örneği Sansür Müfettişliği'ne gönderilmeliydi. 1909 tarihli Matbuat Kanunu'nda belirtilen kurallara uymayan gazeteler ise kapatılacaktı.¹⁷

III.Mütareke Dönemi'nde Basının Rolü

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'ndan, 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalayarak ayrılmıştır. Bu antlaşma savaşı hukuki olarak sona erdirse de kalıcı barış ortamını sağlayamamıştır. Zira antlaşma sonrasında tüm yurttan işgal süreci yeniden başlamış, özellikle Yunan Ordusu'nun 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal etmesi halk arasında büyük bir tepki yaratmıştır. Vatandaşlar hem basın yayın faaliyetleriyle hem de çeşitli mitinglerle işgal sürecini protesto etme kararı almıştır. Bu dönemde basın; İstanbul Hükûmeti'ni ve Ankara Hükûmeti'ni destekleyenler şeklinde kutuplaşmıştır. Mevcut çatışma, siyasi anlamda bir çözülme olarak görülse de süreli yayınların artması konusunda bir çeşitlilik yaratmıştır.¹⁸

Alemdar ve Peyam-Sabah, Millî Mücadele'ye muhalif olan gazetelerin başında gelmektedir. Gazetede köşe yazıları ve makaleler, bağımsızlık çabalarını bir isyan olarak nitelemiştir. Süreci realist bir bakış açısıyla ele alıp değerlendirdiklerini söyleyen yazarlara göre ulusal mücadelenin başarıya ulaşması pek mümkün değildi. Nitekim Millî Mücadele süreci başarıyla tamamlandıktan sonra bu gazeteler kapatılacaktır. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nda bizzat Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde kurulan gazeteler de vardı. 1919'da kurulan İrade-i Milliye ve 1920'de kurulan Hâkimiyet-i Milliye bunlara örnektir. Bu gazeteler; işgal edilen Anadolu topraklarının Türklere ait olduğuna, bu işgallerin uluslararası hukuka aykırı olduğuna dair yayınlar yapmıştır. İlgili gazeteler işgalleri protesto eden metinler yayımlayarak Ankara Hükûmeti'ne destek vermiştir.¹⁹

Millî Mücadele Dönemi'nde basına yönelik bir diğer çalışma da Anadolu Ajansı'nın kurulmasıdır. 6 Nisan 1920 tarihinde Halide Edip Hanım [Adivar] ve Yunus Nadi Bey [Abalıoğlu] tarafından faaliyete geçirilen bu ajans, Türk halkını Millî Mücadele konusunda bilinçlendirmek ve kamuoyu oluşturmak amacıyla kurulmuştur.²⁰ Zira Anadolu Ajansı'nın açılmasından kısa bir süre

¹⁷ Ayşegül Şentürk, "1931 Matbuat Kanunu'ndaki Değişiklikler Üzerine Kronolojik Bir Değerlendirme: Basın Hürriyeti Bağlamında Meclis Tartışmaları Ve Basındaki Yankılar", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 1, Cilt 30, (2016) : 202.

¹⁸ Esra Oğuzhan, "Atatürk Dönemi'nde Basın ve Basın Özgürlüğü", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 1, Cilt 1, (2009) :111.

¹⁹ Şentürk, "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", 202.

²⁰ Nurettin Güz, *Türkiye'de Basın İktidar İlişkileri (1920-1927)*, (Ankara: Turhan Kitapevi, 2008), 97-98.

sonra Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi açılacaktır.²¹ Ajans; Meclis çalışmalarının kamuoyu ile paylaşılması, cephede ve cephe gerisinde yaşanan süreçlerin doğru bir şekilde aktarılmasında kritik bir rol oynamıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti, 7 Haziran 1920 tarihinde basına dair çalışmalara öncülük etmek maksadıyla Basın ve İstihbarat Genel Müdürlüğü’nü kurmuştur.²² Yeni Türk Devleti’nin ulusal ve uluslararası haberleşme ihtiyacı bu kurum sayesinde karşılanmıştır. Ankara Hükûmeti’ni destekleyen basının maddi ihtiyaçları yine müdürlük tarafından karşılanmıştır. Basın sektörüne dair tüm çalışmalar ilgili kurum aracılığıyla yürütülmüştür.

IV.Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Basının Rolü

Yeni Türk Devleti; Cumhuriyet’in ilanı sonrasında hem rejimi korumak hem de uygar devletler arasında yer alabilmek için birçok düzenleme gerçekleştirmiştir. Toplumu etkileyen her konuda inkılaplar yapıldığı gibi 1925 yılı itibariyle basına yönelik yeni düzenlemeler gündeme gelmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, 17 Kasım 1924 tarihinde ilk defa çok partili hayata geçişi denemiştir. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kurulmasıyla başlayan bu süreçte demokrasi kültürünün gelişmesi hedeflenmişti.²³ Ancak partinin liberal söylemleri ve parti programları, rejim karşıtlarının bu partide yer almasına neden olmuştu. Partinin üyelerinden biri olan Şeyh Sait, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde merkezî hükûmete karşı büyük bir isyan gerçekleştirmiş; bu isyan güçlükle bastırıldıktan sonra Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ayaklanmadan sorumlu tutularak kapatılmıştı.²⁴ Bu gelişmeler sonrasında Türkiye Büyük Millet Meclisi, ülkede asayişî yeniden sağlamak gerekçesiyle Takrir-i Sükûn Kanunu’nu hazırlamıştı.

Takrir-i Sükûn Kanunu, 4 Mart 1925 tarihinde çıkarılmıştır.²⁵ Kanun hükümleri, basın üzerinde baskı yaratarak sansür ortamının oluşmasına neden olacaktır. Kanuna göre; toplum düzenini bozan, insanları isyana teşvik eden ve rejim aleyhine yazılar yazan kurum ve kuruluşlar kapatılacaktı. Dolayısıyla bu kanunla hükûmet, bir tehdit unsuru olarak gördüğü gazete ve dergiler üzerinde sınırsız bir denetim hakkına sahip oluyordu.

---

²¹ Fatma Acun, *Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi*, 14. Baskı, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016),136.

²² Mazıcı, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”,140.

²³ Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu, *Devrimci Meclis II. TBMM (1923-1927)*, (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2021),561.

²⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, Cilt 3, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001), 197-201.

²⁵ Yaşar Akbıyık, “Siyasi Alanda Yapılan İnkılaplar”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt 2, 7. Baskı, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010), 52.

Kanun sonrasında İstanbul'da çıkan ve Cumhuriyet rejimine karşı olan gazeteler tespit edilerek kapatılmıştır. Bu gazetelerde çalışanlar da tutuklanarak yargılanmıştır. 4 Mayıs 1929'a kadar yürürlükte kalan bu kanun, yurt güvenliği sağlandıktan sonra kaldırılmıştır.²⁶ Takrir-i Sükûn Kanunu, uzun yıllar Meclis'teki muhalif gruplar ve bazı basın mensupları tarafından baskıcı ve gerici olarak nitelendirilmiştir.²⁷ Bu konudaki eleştiriler parlamentoda sık sık dile getirilmiştir. Dönemin Başbakanı İsmet İnönü bu tenkitlerin aksine kanun sürecini, tedbirlerin alındığı bir dönem olarak değerlendirmiştir. Takrir-i Sükûn Kanunu'nun ilgasından sonra başlayan basın özgürlüğü, 1931 tarihli Matbuat Kanunu'na kadar devam edecektir.

V.1931 Tarihli Matbuat Kanunu

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Osmanlı'dan devraldığı 1909 tarihli Matbuat Kanunu'nu kurulduğu günden itibaren 1931'e kadar aktif olarak kullanılmıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti; basının, çağdaş devletlerdeki önemine dikkat çekerek basın özgürlüğünü yasalarla güvence altına almak istemiştir. Bu amaçla Adliye Vekâleti tarafından bir Matbuat Kanunu hazırlanmıştır.²⁸ 15 Temmuz 1931'de İcra Vekilleri Heyeti tarafından Meclis'e gönderilen yasa tasarısı,²⁹ 25 Temmuz 1931 tarihli Meclis oturumunda müzakere edilmiştir.³⁰ Medeni devletlerin sosyal ve siyasi hayatlarında basın yayın faaliyetine önem verdiği, Yeni Türk Devleti'nin de uygar bir devlet olarak çağı yakalamak istediği ve memlekette gazete çıkarmak isteyenler için bir güvence oluşturmak gerekçesiyle hazırlanan bu kanun, yurdun ihtiyaçlarından doğmuştur.

Matbuat Kanunu; basın özgürlüğü, matbu eserlerin basılması ve dağıtılması, gazetelerin bu kanun hükümlerine göre yapılması konularını açık bir şekilde belirtmiştir.³¹ 1931 tarihli Matbuat Kanunu, yayın sahibi olabilmenin şartlarını hukuki olarak kayıt altına almıştır. Buna göre; gazete ve dergi sahipleri Türk olmalıydı ve yirmi yaşını doldurmalıydı. Ayrıca bu kişiler; bir yüksekokuldan mezun olmalıydı ve herhangi bir suçtan dolayı yargılanmamalıydı.³² Parlamentoda yer alan bazı milletvekilleri, 1931 tarihli Matbuat Kanunu'na dair bu hükümlerin demokratik değerlere aykırı olduğunu savunuyorlardı.

---

²⁶ Mahmut Goloğlu, *Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006), 147-148; Ercüment Sarıay, "Takrir-i Sükûn Kanununa Dair Bazı Düşünceler", *Mütefekkir* 4, Cilt 2, (2015) : 393.

²⁷ Kemal Arı, *Türk Devrim Tarihi 2*, (İzmir: Zeus Kitabevi, 2013), 118.

²⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 180.9.0.0/114.553.17/25.07.1931.

²⁹ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 30.18.1.2/21.50.15/15.07.1931.

³⁰ "Matbuat Kanunu Bugün Müzakere Edilecek", *Cumhuriyet*, (25 Temmuz 1931):1.

³¹ "Dün Meclis İçtima Devresine Nihayet Verdi", *Vakit*, (26 Temmuz 1931):1.

³² "Yeni Matbuat Kanunu", *Akşam*, (27 Temmuz 1931): 1.

Gazete sahiplerinin Türk olma zorunluluğu ırkçı bir söylem olarak nitelendirilmemelidir.³³ Sonuçta Türkiye Cumhuriyeti yeni kurulan bir devlettir. İç politikada ve dış politikada hâlâ bazı sorunlar yaşıyordu. Devletin öncelikli görevi mevcut rejimi koruyarak, bu sorunların çözülmesine katkı sağlamaktı. 1931 tarihli Matbuat Kanunu böyle bir konjonktür içinde planlanmıştı. Üstelik kanun, gazete çıkarmak isteyen yabancı ülke vatandaşlarını tamamen yok saymıyordu. Devlet kademesinden gerekli izinler alındıktan sonra bu kişilerin gazete ya da dergi çıkarma hakları yasayla korunuyordu.

Kanunun eleştirildiği bir diğer konu da gazete sahiplerinin yüksekokuldan mezun olma zorunluluğuydu.³⁴ Kanuna muhalif olan vekillere göre; bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasi, edebî ve bilimsel yayın yapan birçok gazete vardı. Bu gazete sahipleri uzun yıllar boyunca editörlük ve yazarlık yapmıştı. Dolayısıyla onların bu emeğini görmezden gelmek ve onların meşruiyetini tanımamak da demokratik değerlerle çelişiyordu.

Gazetecilerin yüksekokul mezunu olması keyfî bir uygulama olarak değerlendirilmemelidir. Buradaki esas nokta kanunlar aracılığıyla gazetecilik mesleğinin sınırlarını belirlemektir. Tüm açıklamalara rağmen bir grup milletvekili 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun bir sansür yasası olduğunu savunmuştur.³⁵ Özellikle esas mesleği gazetecilik olan ancak Giresun'u temsilen Meclis'te bulunan Hakkı Tarık Bey bu kanunun uygulanmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Matbuat Kanunu, dönem basınına da ikiye ayırmıştı.³⁶ Cumhuriyet Halk Fırkası'nı destekleyen gazeteler bu kanunu bir kazanım olarak değerlendirirken; iktidar partisine muhalif olan gazeteler ise zamansız bir girişim olarak kabul ediyordu. Ancak bu eleştirilere rağmen kanun hükümleri büyük bir çoğunlukla kabul edilmiştir.

İlgili kanunun en önemli özelliği hükûmete, gazeteleri kapatma yetkisi vermesiydi. Şöyle ki; gazeteler, hükûmetin mevcut siyasi politikalarına aykırı haberler yaptığı ve bunlar tespit edildiğinde geçici olarak kapatılabilecekti. Kapatılan bu gazetelerin kanunda belirtilen süre içerisinde başka bir isimle çıkarılması da yasaklanmıştı.³⁷ Meclis'teki muhalefete rağmen Matbuat Kanunu, gerekli müzakereler tamamlandıktan sonra onaylanmıştır³⁸ ve 8 Ağustos 1931'de uygulanmaya başlamıştır.³⁹

³³ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, D.4, C.3, İ.S. Fevkalade, B.35, (25 Temmuz 1931), 362.

³⁴ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, D.4, C.3, İ.S. Fevkalade, B.35, (25 Temmuz 1931), 364.

³⁵ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, D.4, C.3, İ.S. Fevkalade, B.35, (25 Temmuz 1931), 364.

³⁶ "Yeni Matbuat Kanunu Kabul Edildi", *Hâkimiyet-i Milliye*, (26 Temmuz 1931): 1.

³⁷ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, (İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983), 69-70.

³⁸ *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*, 180.9.0.0/114.553.17/25.07.1931.

³⁹ "Matbuat Kanunu", *Resmî Gazete* 1867, (8 Ağustos 1931): 731-736.

Basın yayın yasasını birleştiren bu kanun birkaç kez değişikliğe uğramıştır. Bu değişikliklerden ilki 1932 yılında gerçekleşmiştir. Buna göre; intihar gibi toplum sağlığını olumsuz etkileyecek haberler yayımlanmadan önce yetkili kişilerden izin alınacaktı. İntihar edenlerin ya da intihara teşebbüs edenlerin resimleri hiçbir şekilde gazetelerde basılmayacaktı.⁴⁰ Kanundaki bu güncelleme özellikle gençleri ve çocukları koruma amacıyla yapılmıştı. Meclis, ilerleyen dönemlerde buna yönelik çalışmalarını arttıracaktı.

8 Haziran 1933'te Matbuat Kanununa dair yeni bir düzenleme daha yapılmıştır.⁴¹ Bu değişikliklerle; gazete ve dergilerde çalışan sahip, başyazar, genel müdür ve yazı işleri müdürlerinin yüksek okul mezunu olma şartı kaldırılmıştır. 1933 yılı basın konusundaki gelişmelerin hızlandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde basın ve yayın işleri, Dâhiliye Vekâleti'ne [İç İşleri Bakanlığı'na] bağlanmıştır. Basın mensupları ile vekâletin bu kadar yakın temasta bulunması özellikle gazetecileri rahatsız etmiştir. Onlara göre bu durum ilerleyen dönemlerde basına yönelik müdahalelerin önünü açabilirdi.

1934 yılında basın faaliyetlerini yürütecek yeni bir kuruma ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda Basın Yayın Genel Müdürlüğü kurulmuştur.⁴² Cumhuriyete ve inkılaplara uygun, millî değerleri koruyan ve yücelten, halkın ihtiyaçlarını karşılayan yayınların yapılması bu kurumun temel görevleri olarak kabul edilmiştir. Müdürlük; gazetecilerin gelişimine fayda sağlayacak ulusal ve uluslararası toplantıların yapılacağına ayrıca dikkat çekmiştir.

Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nün desteğiyle, basının önemine dikkat çekmek amacıyla 1935 yılında Başkent'te I. Basın Kongresi düzenlenmiştir.⁴³ Kongre; yabancı basını takip etmek ve Balkan ülkeleriyle iş birliğini geliştirmek amacıyla toplanmıştır. Türkiye; Avrupalı Devletler ile ortak çalışmalarını geliştirmek, uluslararası barışı korumak için bazı adımlar atmıştı. Bu adımlardan biri Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile imzalanan Balkan Pakti'dir.⁴⁴ Anlaşmanın amacı bu ülkelerin sınır güvenliğinin sağlanması ve ekonomik iş birliğinin geliştirilmesidir.

Bu paktın imzalanmasından sonra 11 Haziran 1936'da I. Balkan Antantı Basın Konferansı gerçekleştirilmiştir.⁴⁵ Üç gün boyunca devam eden bu toplantıda, üye devletler arasındaki bağları güçlendirmek amacıyla Balkan Matbuat Birliği'nin kurulmasına karar verilmiştir. Türkiye

---

⁴⁰ "İntihar Vakaları" *Akşam*, (15 Mayıs 1932): 2.

⁴¹ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, D.4, C.16, İ.S.2, B.67, (8 Haziran 1933), 114-115.

⁴² *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*,30.18.1.2/44.26.4/22.04.1934.

⁴³ Serkan Tuna, "Balkan Antantı Basın Konferansları, 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, (12-15 Kasım 2015), Cilt 3, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2021), 2077-2078.

⁴⁴ Mustafa Balcıoğlu, Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası", *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt 2, (Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010) , 443.

⁴⁵ "Matbuat Heyeti Gitti", *Tan*, (11 Haziran 1936): 5.

Cumhuriyeti de uluslararası barışı koruma noktasındaki kararlılığını göstermek maksadıyla aynı yıl Balkan Matbuat Birliği Türk Millî Komitesi'ni kurmuştur.

Dâhiliye Vekâleti, 1938 yılında basın mensuplarının haklarını korumak için bir kanun çalışması hazırlamıştır. Türk Basın Birliği Kanunu olarak gündeme alınan tasarı 28 Haziran 1938 tarihinde onaylanmıştır.⁴⁶ Kanun bütün gazetecileri tek bir çatı altında toplamıştı. Dolayısıyla hükûmet bu kanunla birlikte basın üzerindeki etki ve denetimini artırmıştır. 1938 tarihinde yapılan bu yasa çalışmasıyla, gazete ve dergi çıkarmak isteyenlerin beyanname verme şartı kaldırılmıştır. Süreli yayın çıkarmak isteyenlere; ruhsatlarını almak ve talep edilen ücretleri yatırmak şartıyla gazete açma yetkisi verilmiştir.⁴⁷

Burada beyanname kavramı yerine ruhsat kelimesinin kullanılması önemlidir. Kanunda vurgulanan diğer bir kısım da maddî güçtür. Ekonomik durumu yeterli olmayan kişilerin bu şartlar altında gazete çıkarması zor bir hâle gelmiştir. Tüm yetkiyi tekeline alan hükûmet; rejime karşı olan ya da rejim aleyhine yayınlar yapan süreli yayınların önünü bu şekilde kesmiştir.

Basın Birliği Kanunu gazetecilik yapabilmenin şartlarını kesin bir dille belirtmiştir. Bu bağlamda tüm gazetecilerin birliğe üye olmaları ve kendilerini tanıtan bir kart takmaları zorunlu kılınmıştır.⁴⁸ Bu yalnızca gazetecilere özgü bir durum değildir. Cumhuriyet kadrosu, burada olduğu gibi her meslekte bu tür uygulamaları gerçekleştirmiştir.

Birlik kurulduktan kısa bir süre sonra, 1 Eylül 1939'da Almanya Polonya'yı işgal etmiş ve böylece İkinci Dünya Savaşı başlamıştır.⁴⁹ Almanya, I. Dünya Savaşı'ndan, şartları çok ağır olan bir anlaşmayı imzalayarak ayrılmak zorunda kalmıştı. Bu durum uzun yıllar devam edecek huzursuzlukların da başlangıcı sayılacaktır. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar bu savaşa katılmayıp tarafsızlığını ilan etse de mevcut koşullardan etkilenmemesi pek mümkün olmamıştır. Basın Birliği de uluslararası barışın tehlikeye girdiği bu dönemde faaliyetlerini düzenli bir şekilde yürütememiştir. Bu dönemde hükûmet, basında çıkacak haberlerin toplumu yanlış yönlendirmesine engel olmak amacıyla tüm yetkisini kullanmıştır.

1931 tarihli Matbuat Yasası birtakım değişikliklere uğrasa da Cumhuriyet rejimini tehdit eden unsurları kontrol altına almayı başarmıştır. 19 yıl boyunca yürürlükte kalan kanun, 15 Temmuz 1950 tarihinde yürürlükten kaldırılmıştır.⁵⁰

---

⁴⁶ Matbuatın Şeref Günü", *Cumhuriyet*, (29 Haziran 1938): 1.

⁴⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, D.5, C.26, İ.S.3, B.82, (28 Haziran 1938), 400.

⁴⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, D.5, C.26, İ.S.3, B.82, (28 Haziran 1938), 406-407.

⁴⁹ "Harp Başladı", *Ulus*, (2 Eylül 1939): 1.

⁵⁰ "Basın Kanunu", *Resmî Gazete 7564*, (24 Temmuz 1950): 24.

Sonuç

Bu çalışmada Türk basın tarihinde yaşanan gelişmeler bir süreklilik içinde incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nde bir ihtiyaç olarak ortaya çıkan gazete ve dergiler, toplumun bilinçlenmesine önemli bir katkı sağlamıştır. İmparatorluk, 19. yüzyılda çıkarmış olduğu resmî ve özel yayınlar ile reformları halka duyurmuştur. Merkezî otoritede bazı çözümler yaşayan devlet bu süreci kontrol altına alabilmek için basını kullanmıştır.

Osmanlı aydınlarının bu konudaki çabaları da dikkate değerdir.19. yüzyılda gazete ve dergilerin sayısının artması bir denetim sorunu ortaya çıkarmıştır. Devlet bu nedenle çeşitli düzenleme ve kararnamelerle basın yayın faaliyetlerini kontrol altına almıştır. Bu bağlamda gerektiğinde baskı ve sansür uygulamalarına başvurulmuştur.

Basına yönelik gelişmeler Meşrutiyet Dönemi'nde hız kazanmıştır. Klasik Dönem Osmanlı yapısına göre Meşrutiyet Dönemi radikal özgürlük söylemlerinin olduğu bir dönemdir. Temel hak ve özgürlüklerin sıklıkla gündeme getirildiği bu süreçte, basın özgürlüğü meselesi de yoğun bir şekilde müzakere ediliyordu. Nitekim bu dönem sonraki yıllar için önemli bir başlangıç olacaktı. Bu dönem yayın hayatına başlayan birçok gazete ve dergi Cumhuriyet Dönemi'nde dahi varlığını sürdürecekti.

Çalışmada ele aldığımız başlıklardan biri de Millî Mücadele Dönemi'nde basının rolüdür. 15 Mayıs 1919 İzmir'in işgaliyle başlayan ve 9 Eylül 1922 tarihine kadar devam eden bu süreçte basına her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulmuştur. Basın, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrasında başlayan işgallere karşı halkın elindeki en etkili araç olmuştur. Bölgesel kurtuluş çareleri, ulusal mitingler ve cephelerde yaşanan gelişmeler basın aracılığıyla halka paylaşılmıştır.

Ulusal ve uluslararası birçok mücadelenin gerçekleştiği bu dönemde basının gücü tüm dünyaca kabul görmüştür. Denilebilir ki bu dönemde halkın ulusal kurtuluş mücadelesine sahip çıkmasında ve örgütlenmesinde gazete ve dergiler çok büyük bir fayda sağlamıştır.

Kurtuluş Savaşı sonrasında yeni bir rejim olan Cumhuriyet'in ilanı toplum yapısında büyük dönüşümlerin yaşanmasına neden olacaktır. Askerî mücadeleler ile elde edilen başarıların siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda da etkili olması sağlanacaktır. Medeni bir toplum yaratma arzusu içinde olan Cumhuriyet kadrosu, her alanda olduğu gibi basına yönelik faaliyetlerde de köklü adımlar atacaktır. Bu dönemde hem var olan kanunlar korunmuştur hem de bunlara ek olarak yeni kanunlar hazırlanmıştır. Basının kamuoyunu yönlendirmede önemli bir araç olduğuna inanan

Mustafa Kemal Atatürk, bu alana yönelik çalışmalarda Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne liderlik etmiştir.

Bu çalışmada 1931 tarihli Matbuat Kanunu ayrı bir başlık olarak değerlendirilmiştir. Esasen Meşrutiyet'ten itibaren varlığını koruyan bu kanun 1930'lu yıllarda yeniden Meclis'e getirilmişti ve büyük tartışmaların yaşanmasına neden olmuştu. Hükûmete; gazeteleri açma ve kapatma konusunda yetkiler veren, süreli yayın çıkarma şartlarını zorlaştıran bu kanun kimi milletvekili tarafından kısıtlayıcı olarak tanımlanmıştır. Ancak tüm eleştirilere rağmen bu kanun ekseriyetle kabul edilerek yasalaşacaktı.

Basın yayın faaliyetleri, gazetecilik mesleğinin kapsamı ve sınırları 1931'de yapılan bu düzeleme ile bir kere daha belirlenmiştir. Cumhuriyet aleyhine yayınlar yaparak inkılapları tehlikeye atan süreli yayınlar ilgili kanunla kontrol altına alınmıştır. Yıllar içerisinde çeşitli tanzimlerin yapıldığı Matbuat Kanunu tüm eleştirilere rağmen 1950 yılına kadar uygulanmıştır.

Basın özgürlüğü konusu Meşrutiyet Dönemi'nden itibaren tartışma konusu olmuştur. Ne Osmanlı Devleti'nde ne de Yeni Türk Devleti'nde yapılan çalışmalar iktidar ve muhalefete yeterli gelmemiştir. Buna rağmen zaman zaman kamu yönetiminde meydana gelen problemlerin çözümünde basından yararlanılmıştır. Basın özgürlüğü demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru olarak korunmaya devam edilmelidir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 30.18.1.2/21.50.15/15.07.1931.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 180.9.0.0/114.553.17/25.07.1931.

Tutanak Metinleri

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, D.4, C.3, İ.S. Fevkalade, B.35, 25.07.1931.

1/146 Numaralı Matbuat Kanunu Layihası ve Adliye ve Dahiliye Encümenlerinden Mürekkep Muhtelit Encümen Mazbatası, Sıra Sayısı : 87, (*Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, D.4, C.3, İ.S. Fevkalade, B.35, 25.07.1931'e eklidir)

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c003/tbmm04003035.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, D.4, C.16, İ.S.2, B.67, 8.6.1933.

Giresun Mebusu Hakkı Tarık Beyin, Matbuat Kanununun Muvakkat (B) Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında 2/75 Numaralı Kanun Teklifi ve Dahiliye ve Adliye Encümenleri Mazbataları, Sıra Sayısı : 295 (*Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, D.4, C.16, İ.S.2, B.67, 8.6.1933'e eklidir).

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d04/c016/tbmm04016067.pdf>

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, D.5, C.26, İ.S.3, B.82, 28.6.1938.

Basın Birliği Kanunu Layihası ve Dahiliye ve Adliye Encümenleri Mazbataları, Sıra Sayısı : 304, (*Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi*, D.5, C.26, İ.S.3, B.82, 28.6.1938'e eklidir).

<https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c026/tbmm05026082.pdf>

Gazeteler

Akşam

Cumhuriyet

Hâkimiyeti Millîye

Tan

T.C. Resmî Gazete

Ulus

Vakit

Araştırma Eserler

Acun Fatma. *Atatürk ve Türk İnkılap Tarihi*, 14. Baskı, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2016.

Akbıyık Yaşar. “Siyasi Alanda Yapılan İnkılaplar”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt 2, 7. Baskı, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2010.

Arı Kemal. *Türk Devrim Tarihi 2*, İzmir: Zeus Kitabevi, 2013.

Aydemir Şevket Süreyya. *Tek Adam*, Cilt 3, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2001.

Balcıoğlu Mustafa. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt 2, 7. Baskı, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.

Balcıoğlu Mustafa. “Yirminci Yüzyıl Başlarında Dünya”, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Cilt 1, 9. Baskı, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2009.

Berkes Niyazi. Türkiye’de Çağdaşlaşma, 15. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.

Ceylan Ayhan. “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen (1839-1876)”, *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi* 1, (2006): 139-155.

Erol Salih. “Türk Basın Tarihinde İbrahim Şinasi Efendi ve Tasvir-i Efkar Gazetesi”, *Tarih ve Gelecek Dergisi* 2, Cilt 5, (2019) : 273-295.

Goloğlu Mahmut. Devrimler ve Tepkileri(1924-1930), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Güz Nurettin. *Türkiye’de Basın İktidar İlişkileri (1920-1927)*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2008.

Hacıbrahimoglu Çakan Işıl. *Devrimci Meclis II. TBMM (1923-1927)*, İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2021.

İrtem Kani. *Abdülhamit Devrinde Hafiyelik ve Sansür*, İstanbul: Temel Yayınları, 1999.

İskit Server. *Türkiye’de Matbuat Rejimleri*, İstanbul: Ülkü Matbaası, 1939.

Kayış Nuri ve Hürkan Serhat. *Sansürsüz Sansür Tarihi (1795-2011)*, Ankara, Sinemis Yayınları, 2012.

- Lewis Bernard. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev: Boğaç Babür Turna, 4. Baskı, Ankara: Arkadaş Yayınevi, 2010.
- Mazıcı Nurşen. "1930'a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu", *Atatürk Yolu* 18, Cilt 5, (1996) :131-154.
- Odyakmaz Necla. "Osmanlı'da Anayasal Düzenlemeler ve Basına Etkileri", *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi* 16, (2012) :211-233.
- Oğuzhan Esra. "Atatürk Dönemi'nde Basın ve Basın Özgürlüğü", *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi* 1, Cilt 1, (2009): 106-122.
- Ortaylı İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 29. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları, 2009.
- Sarıay Ercüment. "Tahrir-i Sükûn Kanununa Dair Bazı Düşünceler", *Mütefekkir* 4, Cilt 2, (2015) : 377-403.
- Şahhüseyinoğlu Nedim. *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, Ankara: Paragraf Yayınları, 2005.
- Şentürk Ayşegül. "1931 Matbuat Kanunu'ndaki Değişiklikler Üzerine Kronolojik Bir Değerlendirme: Basın Hürriyeti Bağlamında Meclis Tartışmaları Ve Basındaki Yankılar", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 1, Cilt 30, (2016) : 199-230.
- Topuz Hıfzı. *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul: Gençlik Yayınevi, 1973.
- Tuna Serkan. "Balkan Antantı Basın Konferansları, 9. Uluslararası Atatürk Kongresi, (12-15 Kasım 2015), Cilt 3, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2021, 2073-2114.
- Yetkin Çetin. *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, 1983.
- Yüksel Süheyla. "Osmanlı Basınının İlk Döneminde Gazete Mukaddimeleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları* 48, (2020) : 55-65.
- Zürcher Erik Jan. *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, Çev: Yasemin Saner, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020.

